

ρυγμά μου. Μὰ στὴν ψυχὴ σου μὲς' ἂν μ' ἄφηνες νὰ μὲν καὶ στῆς ἀγάπης σου τὸ πέλαιον καρδοκύρης ν' ἀρμενίσω, θ' ἀντιλαλοῦσαν τ' ἀκρογυῖα γύρω μὲ πρωτάκουστα τραγούδια ποὺ γιὰ τῆς θάλασσας τὶς ὁμορφιὲς θὲ νῆσταινα. Εἶσαι γυναῖκα, Μάρω, κι αὐτὴ ἡ φύση ποὺ θρονιάστηκε στὴν ὑπαρξή σου, ἄλλο σοὺ ἔστησε σκοπὸ. Ἡ ἀγάπη σου δημιουργοῦ θὲ νὰ μὲ κἀμῃ κι ἀτρόμητα θαλασσοπούλια θὲ νὰ δημιουργήσουμε μαζί».

«Ἀργῶν, μὲ τὰ λόγια σου νὰ μὲ πλανέσης δὲ μπορεῖς. Διὲς τὸ χωράρι πίσω κεῖ μὲ τὶς σκληρὲς ξεσχισματιές. Αὐτὸ τὸ σῶμα τὸ παρθένο τ' ἀλέτρι τὸ σκληρὸ ποὺ δοῦλα σου θὲ νὰ μὲ κἀμῃ, ποτὲς δὲ θ' αὐλακώσῃ. Παρθένα ὅπως ἦρτα θὰ πάγω πίσω στὴν κλῶνια σιγαλιά».

Στὰ λόγια αὐτὰ, μπρὸς στοῦ ψαρχ τὰ τρομαγμένα κῆτια, στήθηκ' ἡ Μάρω σὰν περήφανη θεά, ἔπειτα τρέχοντας στὴν ἀμμουδιά μὲ γρηγοράδα, μπῆκε στὴ βάρκα μέσῃ καὶ τραβήξε κατὰ τὸ ξερονήσι. Ἐαπλώθηκε στὴν πέτρινή του κορυφή, ἀκούμπησε στὰ χέρια τὸ κεφάλι καὶ γύρισε στὴ θάλασσα τὰ μάτια, αὐτὰ τὰ κῆτια ποῦχαν ὅσα καὶ τὸ πέλαιον βαθεῖα μυστήρια. Τηρόντας τὰ γαλανὰ νερά, ἔμειν' ἀκίνητη, σὰ βράχος ὥρες πολλές.

Μονάχα σὰν ὁ ἥλιος κόκκινε τ' ἀφρολουμένα κύματα ἔθαψε καὶ φόρεσε ὁ οὐρανὸς τὴ χρωματιστή του φορεσιά, μονάχα τότε ἡ Μάρω ἔδειξε ζωῆς σημάδια, στὴ βάρκα ξαναμπῆκε καὶ στὴ στεργιὰ γύρισε σιγὰ σιγὰ.

Ἐννοῶθε μιά αἵσθηση παράξενη τὸ βράδυ κεῖνο. Ἦτανε ζυπνητὴ κι ὄνειρεύονταν, κι ὅταν ξαπλώθηκε νὰ κοιμηθῇ, κοιμούνταν κ' ἦτανε ζυπνητή.

Ἡ καντήλα φῶς γύρω ἔριχνε χλωμὸ κ' ἔδειχνε τ' ὁμορφὸ κεφάλι πάνω στὸ προσκέφαλο ριχμένο.

Μεσάνυχτα. Ἀρχισὰν οἱ βραχνὲς φωνὲς τῶν πετεινῶν τοῦ χωριοῦ ν' ἀνεβαίνουνε στὴ σιγαλιά τῆς νύχτας. Μὲ μιὰς πετιέται ἡ Μάρω κἀτω. Κάποιος τὴ φωνάζει. Σκύβει δεξιά, ἀριστερά, βάζει τὸ χέρι γύρω στ' αὐτὴ τῆς ν' ἀκούσῃ πὺ καλὰ, χαμογελά, «ἔρχουμαι» μουρμουρίζει, κι ὅπως ἦταν ἀσπροντυμένη φεύγει ἔξ' ἀπ' τὴν καλύβα. Περπατεῖ σιγὰ, μὲ μάτια ἀνοιχτὰ μὰ χαμένα σ' ἀόρατα σημάδια, φτάνει στὴν ἀμμουδιά καὶ στέκεται νὰ ξανακούσῃ.

Τὰ μαλλια τῆς, τ' ἀόριστα ξανθὰ μαλλιά τῆς ξεπλεχτήκανε γύρω στοὺς χιονάτους ὤμους τῆς παρ-

θισμένη ἀπὸ τὸ κίνημά της. Στὸ σκοτάδι ἀφοῦ τὸν ἐγνώρισε, γιὰ πολλὴ ὥρα δὲν τοῦ μίλησε, κι οὔτε ἐκεῖνος ἐτόλμουσε νὰ τῆς κρίνει. Τρογύρου ἦταν ἡσυχία ἀπέραντη, μόνο ἡ φωνὴ τῶν νυχτοπουλιῶν, ποὺ ἐκρουφάκωναν στὴ μακρότη, ἀκούσταν, ἀνεμὸς δὲν ἐφυσούσε. Κ' ἐπαραδοθήκαν οἱ ἀγαπημένοι ὁλόψυχα, μὲ τὴν ὁρμὴ τῆς νεότητος, στὴν ἀγάπη τους κ' ἐφουγαν μὲ γλιγωράδα οἱ σκοτεινὲς ὥρες τῆς νυχτός. Ἀργὰ, ἀργὰ, εἶδαν ἀπὸ τῆς χαλαμάδας τοῦ πλοκοῦ, ποὺ ἐπερίκλειε τὸ καλύβι, νὰ βγαίνει τὸ χαλασμένο μισοφέγγαρο, κι ἀνανοήθηκαν μὲ λύπη πῶς τὸ ἐρωτικὸ τους ὁληνύχτιο ἔπρεπε νὰ λάβῃ τέλος. Τότες ὁ Μάρκος τῆς εἶπε μὲ φωνὴ χαμηλή: — «Ἀγάπη μου, ἐφυγε κι' ὅλας ἡ νύχτα· πότε θ' ἀνταμωθῶμε πάλι;»

Ἀναστέναν κ' οἱ δύο τους· ἀλλὰ ἡ Μαργαρίτα δὲν ἀποκρίθηκε· ἀφτός ἔακολούθησε: — «Πᾶμε σπῖτι μου καλῆτερα, ἀμέσως σὲ στεφανώνω».

«Τὸ κἀνω γι' ἀγάπη σου κι' ἀφτό» ἀπολογήθηκε δακρύζοντας «γιὰ σένα ἐπάτησα τὰ πάντα· μὰ ἔχι ἀπόψε· αὐριο, νὰ φέρω καὶ τὰ ρούχα μου τοῦλάχιστου».

Τὸ φεγγάρι εἶχε σηκωθεῖ καμπόσο, κι' ἀκούστηκε τ' ἀηδὸν νὰ ψάλλει τὴν ἀρμονικώτατη μελωδιά του. Ἀθέλητα τὴν ἀφοκαστῆκαν κ' οἱ δύο τους μὲ συγκίνηση· πόσο ἦταν γλυκιὰ ἀπλὴ πρῶτα πρῶτα καὶ λίγο λίγο ψιλοτερη καὶ στολισμένη· σιργουλιστὰ ὕμνουσε τ' ἀνοιξιὰτικο τραγούδι τοῦ τὴν

θένας. Τὸ νυχτικὸ τὸ κάτασπρο τὴν ἔδειξ' ἀψηλὴ οὐράνια, καὶ τὸ φεγγάρι τὴν ἔλουσε μὲ φῶς, καθὼς τὶς ἄγιες τὶς εἰκόνες τὴν τριγύρισε μ' ἀχτίδες ἀσημένιες.

Ἐνας φτωχὸς ψαρχ ποὺ κοιμούνταν σ' ἀκρογυῖα, ζυπνώντας καὶ βλέποντάς τὴν κεῖ σιμὰ του, τὴν πῆρε γιὰ νεράιδα κ' ἐφυγε δαιμονισμένος καὶ γιὰ πάντα τρελλός.

Ἡ Μάρω ἐννοῶθε τώρα πὺ βαθεῖα τὴ μυστικὰ φωνή, γιὰτὶ μιλοῦσαν τὰ νερά τ' ἀσημένια τὴ σιγαλή γλώσσα τῆς ἀγάπης, μουρμουρίζανε γλυκά, χαδεφτικὰ, ἔλεγαν «ἔλα στὶς ἀγκαλιές μας» στὴ νεράιδα. Κ' ἐκείνη μὲ χαμόγελ' ἀπαντούσε. «Ἐρχουμαι, νᾶμαι».

Τὰ μικρὰ γυνὰ της ποδαράκια μπῆκανε στὸ γιολό. Περπατὰ, περπατὰ, ἀνεβαίνει τὸ νερὸ στὰ γόνατα, στὴ μέση, στὰ παρθενικά της στήθια, ξαπλώνεται ἡ Μάρω νὰ κοιμηθῇ στὸ νυκτικὸ κρεβάτι ποὺ τῆς τοίμασε ἡ φύση. Πλέει τὰ φωτολουσμένα νερά, ἄσπρη κάτασπρη νεράιδα, σφαλνὰ σὲ λίγο τὰ μάτια, κ' εὐτυχισμένη βυθίζεται στὰ δροσερά καὶ χρυσταλλένια παλάτια τῆς σμαραγδένιας θάλασσας.

Calcutta 14 Μᾶη 1905-

KRISHNA

ΤΟ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΟ ΘΕΑΤΡΟ

(Ἀρθρο δημοσιευμένο στὴ Ρούσσικη «Ζυγαριά»)

25 Μαΐου 1905.

Ἀγαπητέ μου Ταγκόπουλε,

Μὰ πολλὴ μου εὐχαρίστηση θὰ ἰδῶ μεταρραπμένο στὸν ἀγαπητὸ «Νουμά» τὸ πρόχειρο σημειώμά μου ποὺ δημοσιεύτηκε στὴ ρούσσικη «Ζυγαριά» γιὰ τὸ Νεοελληνικὸ Θέατρο. Ἦθελα μόνο νὰ σημειώσω, πῶς σ' ἔνα ἄρθρῳ εἰσαγωγικῷ, συνοπτικῷ, μετρημένο ἀπένω στὶς λίγες σελίδες ποὺ παραχωρεῖ γιὰ τὸ εἶδος αὐτὸ τῶν ξένων ἐνταποκρίσεων τὸ φημισμένο περιοδικὸ τῆς Μόσχας, πὺ πάντων σ' ἔνα ἄρθρῳ γραμμένο ἐπιτηδες γιὰ ξένους, τὸ κοινὸ τοῦ «Νουμά» δὲν θὰ βρῇ παρὰ γνωστὰ πράγματα ποὺ ἐνῶ γιὰ τὸ δικό μας ἀναγνώστη εἶνε ἀπλὲς κοινοτοπίες, γίνονται ἀπαραίτητα γιὰ τὸν ξένον ἀναγνώστη, ποὺ θὰ παρακολουθῇ τὴ σειρά τῶν ἄρθρων αὐτῶν γιὰ τὴν νεοελληνικὴ τέχνη. Σ' ἔνα τέτοιο ἄρθρο, ἐντελῶς γενικῶς, ὅπως εἶπα, καταλαβαίνει ἀκόμα πῶς τὰ λίγα ἔργα καὶ τὰ λίγα ὀνόματα ποὺ σημειῶνω, εἶναι ἀπλῶς παραδειγμα-

τὰ ἀνάστασι τῆς φύσης, τὸν πόθο ποὺ ἐφύλιαζε κ' ὅλα τὰ πλάσματα, τὴν ἐπιθυμίαν τῆς δημιουργίας· κ' ἐτρίλλιξε κ' ἐγούργουλοῦσε κ' ἐπαραπονιόταν· καὶ οἱ ἀχοὶ ποὺ ἀνάδινε τὸ μικρὸ λαοῦγγι τοὺς ἐσάλευαν τὰ σπλάχνα, τοὺς ἐκιναν νὰ λησμονοῦν τὸ κορμί τους. Σὲ λίγο καὶ τὰ ἄλλα πουλιά ἐθαλθῆκαν νὰ ψάλλουν· τὸ χάραμα ἐρχόταν, καὶ οἱ ἀγαπημένοι ἐσηκωθῆκαν νὰ φύγουν.

Μὰ ἔνα γέλοιο ἀκούστηκε ὅζω, γέλοιο ἄσκημο καὶ σκαρμαστικό, ποὺ τοὺς ἐπάγωσε τὸ αἶμα στὲς φλέβες. Ἡ Μαργαρίτα ἐκρούστηκε ἀπὸ τὸ φόβον· ὁ Μάρκος ζαλισμένος τῆς εἶπε: — «Πᾶμε σπῖτι μου, Μαργαρίτα, ἂν μπορούμε, μᾶς ἐκατάλαβαν». Καὶ τὴν ἔπιασε ἀπὸ τὸ χέρι· πηγαίνοντας πρὸς τοῦ καλυβιοῦ τὴν μπασιά.

Στὸ φράχτωμα ὁ πλοκὸς ἐτρίβαζε σὰν ἕνας νὰ τὸν ἐχάλοῦσε καὶ μία φωνὴ τοὺς ἐφώναζε ἀπ' ὅζω σιμὰ τους πολὺ: — «Εὐγε σας, εὐγε σας».

Ὁ Μάρκος ἐγνώρισε τὴ φωνή· ἦταν τοῦ Δημήτρη· κ' ἐτοιμάστηκε νὰ παλέψῃ καὶ νὰ ὑπερασπίσῃ τὴ Μαργαρίτα. Μὰ στὸν ἴδιον καιρὸ ἀπὸ τὴν τρύπα, ποὺ γλῆγορα εἶχε ἀνοίξει στὸ φράχτη, ξάγναντα στὴν πόρτα, ἕνας ἄντρας κρατῶντας ἕνα φανάρι ἐφανερώθηκε· ἦταν ὁ πατέρας τῆς Μαργαρίτας. Ἐσταθῆκε μίαν στιγμὴ ἀμίλητος, μὲ ὀρθάνοιχτα μάτια, κίτρινος ἀπὸ τὴ χολή· κ' ἀπὸ τὴ ντροπὴ του, ποθώντας σκληρὴ τιμωρία. «Καταραμένοι, καταραμένοι» τοὺς εἶπε βραχνά.

τὰ καὶ δὲν ἔχουν καμμία ἀποκλειστικὴ σημασία. Ὅταν ἀργότερα συνεχίσω τὰ ἄρθρα αὐτὰ, θὰ μοῦ δοθῇ ἡ εὐκαιρία νὰ μιλήσω συστηματικώτερα καὶ ἀναλυτικώτερα γιὰ ἔργα καὶ τεχνίτες, ποὺ δὲν μοῦ ἦταν δυνατό νὰ τὰ στενωχωρῶσα ὅλα στὶς λίγες αὐτὲς σελίδες. Αὐτὰ γιὰ κάθε παρεξήγηση, ἀφοῦ μοῦ κάνεις τὴν τιμὴ νὰ τυπώσῃς τὸ ἄρθρό μου αὐτό, ποὺ δὲν ἀξίζει δὲ καὶ τὸν κόπο νὰ φανῇ στὴ γλώσσα μας.

Δικό σου

Π. Ν.

Τὸ ἄνθισμα μιᾶς νέας τέχνης, στὰ ἔθνη ποὺ τὰ βαραίνει μεγάλη καλλιτεχνικὴ παράδοση καὶ κληρονομία δόξας, ἀποτελεῖ πάντα ἕνα φαινόμενο, ποὺ δὲν μπορεῖ παρὰ νὰ τραβῇ τὴν προσοχή, τὴ φροντίδα, καὶ σὲ κάθε περίστασι τὴν περιέργεια τῶν πολιτισμένων ἀνθρώπων. Τὸ ἴδιο συμβαίνει μὲ τὴ νεώτερη Ἑλλάδα, ἀπ' τὴν ἐποχὴ ποὺ κῆποινα νέα αὐθύπαρκτη καλλιτεχνικὴ ζωὴ ἄρχισε νὰ σαλεῖται, ἀνάμεσα στὰ μάρμαρα καὶ τὶς σκιές, ποὺ μᾶς τριγυρίζουν. Γιὰ μᾶς ὅμως — καὶ τὸ αἰσθανόμεσθε καθεμέρα περισσότερο — εἶναι ἕνα διπλὸ βάρος ἡ κληρονομία αὐτή. Πρῶτα γιὰ τὴν ταπεινωτικὴ σύγκριση ποὺ ἤθελα πάντα γίνεσθαι μεταξὺ ἀρχαίας καὶ νέας Ἑλλάδος καὶ δεύτερον γιὰ τὴν ἴδια τὴν ἀνάπτυξη τῆς καινούριας τέχνης, ποὺ προσκολλημένη γιὰ καιρὸ στὰρχαῖα πρότυπα καὶ στὴν ἀρχαία γλώσσα, μὲ μιὰ φτωχοπερήφανη περιφρόνηση πρὸς τὴν καινούρια ζωὴ, σῆθηκε ὡς τὰ τελευταῖα χρόνια — μιὰ μεγάλη ἐξάφρση εἶναι στὶς ἀρχὲς τοῦ περασμένου αἰῶνος ὁ ἐθνικός μας ποιητὴς Σολωμός — σὲ ψυχρὲς καὶ ἀδύνατες κλασσικὲς μιμήσεις. Ἀπ' τὴ νεκρικὴ αὐτὴ τάση μόλις τὰ τελευταῖα χρόνια, τὸ ἔθνος, μὲ τὴν ἐπίδραση τοῦ Σολωμοῦ, μὲ τὸ ἀγκάλιασμα τῆς νέας γλώσσας καὶ τῆς νέας ζωῆς, ἄρχισε νὰ ζυπνᾷ κ' ἕνα καινούριο πλοῦσιον αἶμα νὰ χύνεται στὶς φλέβες τῆς φιλολογίας του. Ἐστὶ μιὰ καινούρια, φωτεινότερη περίοδος ἀρχίζει γιὰ τὴ νεοελληνικὴ τέχνη σὲ ὅλους τοὺς κλάδους τῆς δημιουργικῆς φιλολογίας. Καὶ τὴν περίοδο αὐτὴ θὰ προσπαθῶ νὰ παρουσιάσω μεθοδικώτερα μὲ τὸν καιρὸ, στὸ κοινὸ τῆς «Ζυγαριάς», ὕστερα ἀπ' τὰ λίγα αὐτὰ λόγια, ποὺ ἦταν ἀπαραίτητα, σὰν ἕνας μικρὸς πρόλογος στὴ σειρά αὐτὴ τῶν ἄρθρων.

Τὸ θέατρο δυστυχῶς εἶναι γιὰ τὴ νέα Ἑλλάδα

Ἡ θυγατέρα τοῦ ἔθγαλε ζιλι φωνή· ἀλλὰ ὁ Μάρκος ὡς τόσο εἶχε ἀνοίξει τὴν πόρτα, τὴν ἄδραζε ἀπὸ τὴ μέση, καὶ μαζὴ τῆς ἐθαλθῆκε νὰ τρέχει, μέσα στὸν ἐλαιῶνα, ποὺ ὀλονένα ἀχνοφωτίζονταν. Κι' ὁ γέροντας ἀπὸ τὸ καλύβι τοὺς ἐκαταρίονταν, ἤθελε νὰ τοὺς κινήσει. Κι' ἀκούστηκε ὁ πίσω ἡ φωνὴ τοῦ Δημήτρη, ποὺ εἶπε ἐγδικητικὰ: — «Ἐντροπιαστήκατε».

Τὴν αὐτὴ τὸ χωριὸ ὅλο ἔκινε σαστισμένο τί εἶχε συνέβῃ τὴ νύχτα· καὶ σ' ὅλα τὰ σπῖτια καὶ τὰ μαγαζιά ἐβουρδούλιζαν τὴ θυγατέρα τοῦ Χαντρινού. Ἐνωρὶς ἐπῆρε ὁ ἴδιος Δημήτρης τὴν εἰδηση στὸν Πέτρο Κλάδη, ποὺ ἀκούοντας τὸν ἐκοίταξε κατὰμματα μὴ πιστεύοντας στὴν ἀρχή, πῶς τόσο γλῆγορα εἶχε σημάνει ἡ ὥρα τῆς πλερωμῆς. Μία στιγμὴ ἔμεινε σκαφτικός κ' ἐχαμογέλασε δαιμονικά. Ἐπειτα ἔκραξε τῆς γυναῖκας του, ποὺ ἐτοιμαζόνταν μὲ τὰ ζᾶ νὰ κατεβῶν στὸν κάμπο, ἔκαμε τὸ Δημήτρη νὰ δηγηθεῖ ἄλλη μία φορὰ τὰ πάντα χωρὶς νὰ κρούβῃ τὴ χαρὰ του, καὶ στὸ ὕστερον ἐπρόστασε: — «Ἐπαθε ὅ,τι τῆς ἔπρεπε. Ἀλλὰ στεφάνι ποτὲ τῆς δὲ θὰ γνωρίσει. Θὰ ζήσει γιὰ πάντα στὴν ἀμαρτία. Ὁ Σπύρος ὁ Στράτης τὸ ξέρει καὶ μοῦ τῶπε· τοὺς ἐθάφτισε ἕνας νοῦνος· καὶ θὰ τὸ μολοῇσιν, γιὰτὶ εἶναι χριστιανὸς καλὸς καὶ ροβᾶται τὸν ἀφορεσμὸ τῆς ἐκκλησίας».

Κρασάδες Νοέμβρης 1904

τὸ τελευταῖο ποῦ ἄρχισε νὰ ζωντανεύη κἀπως ἀπὸ τὴν πνοή τῆς καινούριας ζωῆς. Τὸ πρᾶγμα δὲν εἶναι ἀνεξήγητο. Πρῶτα γιὰ τὸ δράμα, ὡς εἶδος συνθετικώτερο, πλουσιώτερο καὶ δυσκολώτερο, εἶναι πάντα ἡ καρπὸς ἐνὸς προχωρημένου πολιτισμοῦ καὶ μιᾶς τέχνης ἀνθρωπίνης καὶ δεύτερο, εἰδικώτερα γιὰ μᾶς, γιὰ τὴν ἀρχαία παράδοση δούλεψε ζωηρότερα καὶ τυραννικώτερα στὸ εἶδος αὐτό, ὅπου, ὅζω ἀπ' τὸ Κρητικὸ Θέατρο, καμμιά ἄλλη καινούρια παράδοση δὲν βρέθηκε γιὰ νὰντιδράτῃ, ὅπως στὴ λυρική ποίηση τὰ δημοτικὰ τραγούδια, καὶ στὸ διήγημα οἱ παραδόσεις καὶ τὰ παραμύθια τοῦ λαοῦ. Γιὰ τὸ θέατρο ζήσαμε καὶ ζοῦμε ἀκόμα, τεχνίτες καὶ κοινὸ, κάτω ἀπὸ τὴ σκλαβιά τῆς ἀρχαίας τραγωδίας. Καὶ ὅταν λέω σκλαβιά δὲν ἐννοῶ βέβαια τὴν ἐπίδραση τοῦ ἀρχαίου τραγικοῦ πνεύματος, τῆς ἐλληνικῆς διονυσιακῆς μέθης, ἀλλὰ τὴν ἐπίδραση τοῦ ξεροῦ καὶ ἐξωτερικοῦ τύπου. Ζοῦμε, βλέπετε, ἀνάμεσα στὰ εἰρήπια τοῦ Διονυσιακοῦ Θεάτρου, καὶ τοῦ θεάτρου Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ, καὶ στὰ σχολεῖα μᾶς οἱ δασκάλοι· μεγάλη πληγὴ τῆς καινούριας ζωῆς—μᾶς διδάσκουν τὶς ἀρχαῖες τραγωδίες, μὲ μοναχὴ φροντίδα τοὺς κανόνες τῆς γραμματικῆς καὶ τοῦ συντακτικοῦ καὶ μὲ μοναχὴ αἰσθητικὴ, τὴν αἰσθητικὴ τῆς «ἐνότητος τοῦ τόπου, τοῦ χρόνου καὶ τῆς ὑποθέσεως». Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος τὸ κοινόν, μὲ τὴν ἴδια αἰσθητικὴ ἀνατροφή, μολοντοὶ ἄρχισε νὰ δέχεται στὰ ἄλλα φιλολογικὰ εἶδη τὴν καινούρια ζωντανὴ γλῶσσα, στὸ θέατρο γιὰ πολὺ καιρὸ ζητοῦσε, καὶ ζητᾷ ἀκόμα, εὐτυχῶς μὲ λιγότερη μανία, μιὰ γλῶσσα ἱερατικὴ καὶ ἐπίσημη, τὴν τεχνητὴ γλῶσσα, ποῦ τὴ λέμε ἐδῶ καθαρῶς καὶ ἡ ὁποία, ὅπως ἀποδείχθηκε ἀπὸ σοφοὺς καὶ καλλιτέχνες, μολοντοὶ στοὺς ἐξωτερικοὺς τύπους πλησιάζει περισσότερο στὴν ἀρχαία, στὴν ἐσωτερικὴ τῆς σύσταση ἀπέχει ἀσυγκρίτως περισσότερη παρὰ ἡ δημοτικὴ, ποῦ σὰν γέννημα κανονικοῦ ζετυλίγματος, φαίνεται ἡ ἀληθινὴ καὶ γνήσια κόρη τῆς ἀρχαίας. Μὲ ὅλους αὐτοὺς τοὺς «παράγοντας» δὲν εἶναι ἀνεξήγητο, ὅπως εἶπα, ὅτι τὸ θέατρο ἔμεινε τὸ πιὸ ὀπισθοδρομημένο εἶδος στὴ νέα ἐλληνικὴ τέχνη.

Καὶ εἶναι περίεργο καὶ ἄξιο γιὰ κἀποια ἰδιαίτερη μελέτη, ὅτι ἐνῶ στὰ δάκτυλα μποροῦν νὰ μετρηθοῦν τὰ θεατρικὰ ἔργα τῶν τόπων μᾶς, ποῦ ἔχουν κἀποια σχέση μὲ τὴν τέχνη καὶ τὴ ζωὴ, ἡ θεατρικὴ μᾶς φιλολογία, ὡς ὕλικὸ νεκρὸ, λησμονημένο καὶ βάρος ἀργὸ τῶν βιβλιοθηκῶν, εἶναι ἀπὸ τίς πλουσιώτερες τοῦ κόσμου. Πρὶν ἀκόμα ἀπ' τὴν ἀνεξαρτησία τοῦ ἔθνους, οἱ λόγιοι τοῦ σκλαβωμένου ἔθνους, ἔχον ἀρχίσει νὰ καλλιεργοῦν τὸ θεατρικὸ εἶδος, ἀπάνω στὰ πρότυπα τῆς ἀρχαίας τραγωδίας καὶ στίς πλανητικὰς σκηνάς, ἀπὸ ἐρασιτέχνες, ποῦ ἔδιναν ἐλληνικὰς παραστάσεις στίς διάφορες ἐλληνικὰς ἀποικίας τῆς Ἰλλυρικῆς χερσονήσου· μᾶζι μὲ τίς μεταφράσεις τοῦ Ἀλφίερη καὶ τοῦ Μόντη, ἔχον ἀκουσθεῖ καὶ πρωτότυπα ψευτοκλασικά, λησμονημένα τώρα θεατρικὰ ἔργα. Ὁ κ. Ν. Λάσκαρης, ἓνας πνευματώδης κωμωδιογράφος, σὲ μιὰ ἱστορίαν πολὺ ἐξακριβωμένην τοῦ νεοελληνικοῦ θεάτρου ποῦ θὰ ἰδῇ γρήγορα τὸ φῶς, θὰ μᾶς δώσῃ πλατύτερες πληροφορίες γιὰ τίς πρώτες αὐτὲς ἀρχὲς τοῦ νεοελληνικοῦ θεάτρου. Ὅταν λευθερώθηκε τὸ ἔθνος, σὲ μιὰ σπαρμαδική, ἐνθουσιαστικὴ καὶ παιδιὰτικὴ ἀτοπία μιᾶς ἐλληνικῆς Ἀναγεννήσεως, στὰ γράμματα καὶ τίς τέχνες—ἡ ψευτοκλασικὴ αὐτὴ ἐποχὴ μᾶς ἔδωκε ψυχρὰς μιμήσεις ὅλων τῶν ἀρχαίων εἰδῶν τοῦ λόγου: ἐποποιεῖς, βίους παρὰλλήλους, εἰδύλλια, ἐκλογές κλπ.—οἱ τραγωδίες πλημμύρισαν στὴν Ἑλλάδα. Πλούσιοι καὶ πατριωτικοὶ ἄνθρωποι, μέσα στὸ με-

θίσαι αὐτό, ἀφῆκαν κληροδοτήματα γιὰ διαγωνισμοὺς δραματικούς, στοὺς ὁποίους οἱ βραβευόμενοι μᾶζι μ' ἓνα χρηματικὸ βραβεῖο, πέρνανε κ' ἓνα κλαδί δάφνης ἢ ἐλῆας, ὅπως οἱ ἀρχαῖοι ὀλυμπιονίκες. Καὶ κάθε χρόνο, μᾶζι μὲ τὰ βραβευόμενα ἔργα, στὰ ὁποῖα ἦσαν κριτὲς καθηγητὲς τοῦ Πανεπιστημίου, φιλόλογοι, γιανοὶ καὶ νομικοὶ ἀκόμα, ἔχοντας ὡς μόνον ὁδηγὸ τοὺς τοὺς κανόνες τοῦ Ἀριστοτέλη, βλέπανε τὸ φῶς καὶ δεκάδες ἀπὸ ἄλλα ἔργα, παινεμένα ἢ ἀπορριμμένα, ποῦ κανένα ἀπ' αὐτὰ δὲ μπόρεσε νὰ σταθῇ στὸ θέατρο, τροφοδοτημένο πάντα ἀπὸ μεταφράσεις ξένων ἔργων τῆς τελευταίας γραμμῆς, μὲ κἀποιες παρωδίες πότε-πότε τῶν ἀρχαίων τραγικῶν, καὶ ἀπὸ τοὺς καινούργιους τοῦ Σαίξπηρ, τοῦ Σὺλλερ καὶ ἄλλων, μικρῶν καὶ μεγάλων, σ' ἓνα ἀναγκάτωμα ἀξιοδράκτο. Φθάνει νὰ σημειωθῇ, γιὰ τὸ παράξενο τοῦ πράγματος, πῶς μέσα σ' αὐτὴ τὴ μάταια νεοελληνικὴ δραματοπλημμύρᾳ τῶν ἀρχαίων καὶ τῶν βυζαντινῶν τραγωδιῶν, φάνηκαν δραματογράφοι, ὅπως ἓνας γυμνασιάρχης Ἀντωνιάδης, βραβευμένος σ' ὅλους τοὺς διαγωνισμοὺς ποῦ μποροῦν νὰριθμῆσιν καθένας τους, τόσα ἔργα, ὅσα καὶ ὁ Κάλδερων καὶ ὁ Λόπε δὲ Βέργα. Ἐννοεῖται ὅμως πῶς μὲ τέτοιους ὅρους καὶ τέτοιες ψεύτικες συνθήκες ἀπὸ μέρος συγγραφέων, ἡθοποιῶν καὶ κοινῶν, δὲν μποροῦσε βέβαια νὰ δημιουργηθῇ ἓνα νεοελληνικὸ θέατρο, ἄξιο καὶ λόγος καὶ νὰ γίνῃ γι' αὐτὸ ἄλλος, ἀπὸ τὸ λόγο τοῦ ψυχροῦ ἱστορικοῦ ποῦ θὰ ἐξετάσῃ κἀποτε μιὰ ἐποχὴ καὶ μιὰ ψυχικὴ κατάσταση τοῦ ἔθνους. Ἀρκεῖ νὰ σημειωθῇ μονάχα, πῶς ἀπὸ ὅλη τὴν τεραστία καὶ ψεύτικη αὐτὴ παραγωγὴ, μόλις μπορεῖ νὰ ξεχωρίσῃ ἓνας Βερναρδάκης, ποῦ στὰ ἀρχαῖα καὶ βυζαντινὰ του δράματα, μερικὰ ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἔχον λίγες ἐπιτυχίες στὸ θέατρο, κἀποια ἀδύνατη δραματικὴ πνοὴ ξεχωρίζε: κἀποτε, πνιγμένη ὅμως πάντα στὴν ἄδεια ρητορικὴ τῆς ἐποχῆς του.

**

Τὸ νεοελληνικὸ θέατρο μπορεῖ νὰ πῇ κανεὶς πῶς ἄρχισε νὰ μπαίνει δειλὰ στὴ σφαῖρα τῆς ζωντανῆς τέχνης, μόλις στὰ τελευταῖα χρόνια καὶ εἰδικώτερα τὴν τελευταία δεκαετίαν. Ἡ παράδοση ἡ ἀρχαία καὶ ἡ παράδοση ἡ ψευτοκλασικὴ, μὲ διαφορετικούς τρόπους καὶ μίαν, κρατήσανε τεχνίτες καὶ κοινὸ σὲ μιὰ κατάσταση νεκροφανεῖας. Καὶ ὅπως εἶπε ὁ Λέσιγκ στὴν «Ἀμβούργειον Δραματογραφίαν», εἰκολώτερο εἶναι νὰ δημιουργηθῇ κανεὶς ἓνα θέατρο ἀπὸ τὸ μηδέν, παρὰ νὰ διορθωθῇ ἓνα θέατρο διεφθαρμένο. Ἡ ἀνάσταση ὕστερ' ἀπ' αὐτὰ τοῦ νεοελληνικοῦ θεάτρου φυσικὸ εἶναι ὅτι γίνεται τόσος ἀργὸς, δειλὰ καὶ μετρημένος. Ὅπως δὲ γίνεται. Ἡ πνοὴ τῆς ἀλήθειας ποῦ χύθηκε στὰ ἄλλα εἶδη τῆς τέχνης, μὲ τὴ ζωντανὴ γλῶσσα καὶ τὴ νέα ζωὴ τοῦ ἔθνους, ἄρχισε νὰ φυσᾷ ζωογονητικὴ καὶ στὸ θέατρο. Τὸ «Βασιλικὸ Θέατρο», ἓνα γενναῖο χάρισμα τοῦ Βασιλέως στὴν τέχνην τοῦ τόπου του καὶ ἡ «Νέα Σικηνή», δημιουργία ἐνὸς ποιητῆ, μὲ ὅλες τίς ἀτέλειες καὶ ὅλες τίς παραχωρήσεις ποῦ ἔκαναν στὰ διεφθαρμένα γούστα τοῦ κοινῶν, συντελίσανε πάντα ἀρκετὰ γιὰ τὴ σιγαλὴ αὐτὴ καὶ ἀργὴ ζωογόνηση τοῦ θεάτρου. Σήμερα ἡ θεατρικὴ μᾶς φιλολογία ἔχει μερικὰ ἔργα ποῦ μπορεῖ μὲ θάρρος νὰ τὰ δείξῃ στὸν κόσμον, ὅπως τὰ δράματα τοῦ καίμενου τοῦ Καμπύση, ποῦ τόσο γρήγορα ὁ θάνατος τὸν ἀρπάξε ἀπὸ τὴν τέχνην, τοῦ Παλαμά τὴν «Τρισεύγεννη», γνωστὴ στοὺς ἀναγνώστες τῆς «Ζυγαριᾶς», τοῦ Ξενοπούλου τὸ «Μυστικὸ τῆς Βαλέραινας», τοῦ Ἐφταλιώτη τὸν «Βρουκόλακα» καὶ μερικὰ ἄλλα. Δὲν εἶναι ἡ ὥρα σ' ἓνα γενικὸν ἄρθρον ποῦ θέλησα νὰ δώσω μιὰ συνοπτικὴ ἰδέα

τῆς θεατρικῆς μᾶς ζωῆς, νὰ μὴν σὲ περισσότερες λεπτομέρειες καὶ ἀναλύσεις. Στὸ μέλλον θὰ μοῦ δοθῇ ἡ εὐκαιρία νὰ μιλήσω εἰδικώτερα καὶ ἐπικαιρότερα. Ἐκεῖνο ποῦ εἶμαι εὐχαριστημένος νὰ σημειώσω σήμερα εἶναι ὅτι ἀνάμεσα στὰ μάρμαρα καὶ τὰ εἰρήπια μιᾶς μεγάλης ζωῆς, τὸ φτωχὸ λουλουδάκι τῆς νέας τέχνης ἀρχίζει νὰ πλώνῃ τὰ δροσερὰ του πέταλα στὸ φῶς τοῦ ἀθάνατου ἡλίου, ποῦ γέννησε τὴ μεγαλειότητα τῆς τέχνης τοῦ κόσμου.

ΠΑΥΛΟΣ ΝΙΡΒΑΝΑΣ

ΛΕΟΝΤΕΙΟ ΛΥΚΕΙΟ

Τὴν πέρασμένη βδομάδα, μπροστὰ στὸν πρίσθη τῆς Γαλλίας καὶ στὸν σεβασμώτατο ἀρχιεπίσκοπο τῶν Καθολικῶν, ἔτασθησαν οἱ μαθητὲς τοῦ Λεοντείου Λυκείου στὰ Γαλλικά. Ὁ καθηγητὴς τους κ. Κέρολος Σπάρταλης ποῦ μὲ τὸ γλυκὸ του τρόπο καὶ μὲ τὴν καλὴν του μέθοδον ἔχει κάνει τὰ παιδιὰ νὰγαπήσουν τὸ μάθημα, καὶ τὴν ἡμέραν αἰσθάνθηκε τὴν ἀνέκφραστη εὐχαρίστησίν του εἰς τὴν ἐργατὴν ποῦ βλέπει τὴ δουλειὰ του νὰ μὴν πηγαίνει στὰ χαμένα ἀλλὰ νὰ πιτυχαίνει καὶ νὰ θαματούργει.

Τὸ Λεόντειο Λύκειο μὲ τὸν ἀκούραστο καὶ ἀγαθώτατον διευθυντὴν τοῦ Δὸν Λαμπὲλ καὶ μὲ τοὺς ἄλλους δασκάλους του, ποῦ δουλεύουνε μ' ἐνθουσιασμό καὶ καλοσυνείδητα, εἶναι ἀπὸ τὰ λίγα καλὰ σχολεῖα μᾶς καὶ πρέπει νὰ περηφανεύεται γι' αὐτὸ ἡ πόλις μᾶς. Αὐτὸ ποῦ φαντάζονται μερικοὶ στενοκέφαλοι καὶ τὸ συχνοῦνε πῶς τὰ ξένα σχολεῖα δουλεύουνε ἐδῶ στὸν τόπον μᾶς προπαγανδιστικά, δὲν μπορεῖ νὰ κολλήσῃ στὸ Λεόντειο Λύκειο. Ὅποιος θελήσῃ νὰ ἰδῇ πῶς λειτουργεῖ τὸ σχολεῖο αὐτό, δὲ θὰ δυσκολευθεῖ καθόλου νὰ πιστέψῃ ὅτι καὶ στὸ Λεόντειο γίνεται μιὰ προπαγάνδα, μὰ τέτλια ποῦ νὰ φτιάξῃ πολλῆς. Ἑλληνες μὲ μορφωτὴν γερή, καὶ ὄχι δασκαλική, καὶ μὲ φρονήματα Ἑλληνικώτατα.

ΕΝΑΣ ΡΟΜΙΟΣ

Ο ΔΡΟΜΟΣ

Ἀνοιξιὰτικη, χαρισάμενη μέρα. Πρῶτὴ ἀκόμα. Ἡ θάλασσα γυαλί, τὰ βουνὰ τῆς στεριᾶς κοντυλένια, καμαρωτὰ, ρυθισμένα σ' ἓνα διάφανον σύννεφο. Ὅλα φῶς, χρῶμα, μυρουδιά. Ἡ γῆς καθὼς τὴ χάδεψε ὁ ἥλιος λὲς καὶ ἀνάσαινε. Ἐνὰς ἀχνὸς ἔβγαλε ἀπὸ χάμω σὰ νὰ εἶταν πνοὴ τῆς. Ποῦ νὰ κανεὶς, ποῦ νὰ γυρίσῃς καὶ νὰ μὴν ἀναγαλιάσῃ ἡ ψυχὴ σου. Τὸ κάστρο στρωμένο μὲ χαμομήλια ποῦ μοσκοδόλγαν, μὲ ἀγριοβιολέττες, μὲ λογιῶνε λογιῶνε λουλουδάκια καὶ πρασινάδα, ποῦ τᾶλινε ἀπ' ἀψηλὰ ὁ ἥλιος μὲ τὸ χρυσάφι του. Ζωντανεμένα ὅλα καὶ πάνου, ἀπαλοχάδεσαν τὴν ψυχὴν, σοῦ μιλοῦσαν μὲ τὴ μυστικὴν γλῶσσαν τους ποῦ τράβαγε ἴσια στὴν καρδιά.

Ἀνεδασμένος ὁ καπετὰν Θύμιος σὰν πάντα ἀπάνω στὸ κάστρο, τέντωνε τὰ μάτια, ἀνοίγε τὸ στόμα γιὰ νὰ ρουφήξῃ ὅλες ἐκεῖνες τίς μυρουδιὰς ποῦ εἶταν ἔτσι σὰν μπάλας στὴ γέρινη καρδιά του. Παληκὰρι τοῦ ἀγῶνα ζοῦσε μιὰ ἡσυχία ζωὴ στὸ νησί μὲ τὰ λίγα παραδάκια ποῦ τοῦ ἔδινε τὸ κουβέρνο σὰ λημμοσύνη. Καὶ ζοῦσε ἀπαρπόμενος, τοῦ ἔφτανε μόνο ποῦ ἔβλεπε τὴν πατρίδα του λέρτερη.

Ὅτ' εἶχε κάμψωση ὥρα στὸ κάστρο σὰν ἔκρινε κουβέντες κάτω ἀπὸ τὸ βράχο. Σκύβει καὶ βλέπει κάμπους ἀργάτες ποῦ κρατοῦσανε κατὶ ἀψηλὰ, μπερὰ κοντάρια στὰ χέρια. Ἐνὰς ἄλλος μὲ μιὰ κορδέλα ἀπλωμένη μετροῦσε τὸν τόπον.

Ἀπόρησε. Τί νὰ θέλουνε αὐτοὶ τάχατες στὸ κάστρο. Περίμενε πῶς θὰ φύγουν. Μὰ αὐτοὶ τὴ δουλειὰ τῶνε.